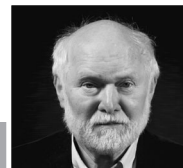

Sebastyén Gyula: *Gesta Hungarorum. A magyar hősmondák öt könyve*. Jankovics Marcell 50 tusrajzával, Faludi Ferenc Irodalmi és Történelmi Alapítvány kiadása, Szombathely, 2017.

Kovács István
(1945, Budapest) költő, műfordító, történész, Salföldön él, Széchenyi-díjas

Egy elfelejtett tudós tusrajzokkal is életre keltett hősmondái

Kósa László művelődéstörténész és néprajztudós barátom évekkal ezelőtt Salföldről Budapestre visszatérőben azt kérte, hogy a köveskáli temetőnél parkoljunk le, és keressük meg Sebastyén Gyula sírját. Hamar ráakadtunk a múlt idővel és az időjárással megmardosott, zöldmoha-himlőhelyes síremlékre, amely távolról úgy festett, mintha az élet otffelejtt íves pecsétnyomója lett volna. Alig lehetett elolvasni a divatosan kinyitott kőkönyv fehér lapjaira vésett adatait az elhunytinak. Életéhez és munkásságához jobban illett a régi, vigyázzban álló kőlap. Akkor ott azt jegyeztem meg róla, hogy milyen érdemei voltak a rovásírás-kutatásban, a magyar őstörténet és kora középkor regék, mondák, krónikák, meselemek alapján történő értelmezésében. És hogy méltatlanul elfeledték...

Hogy ki volt Sebastyén Gyula, valójában akkor tudtam meg, amikor kezembe került a honfoglalás korának kutatását és megismerését szívügyének tartó Pete György érdemként kiadott vaskos kötete. A „monda-füzér”, amely az ősidőktől a trianoni békéig énekli meg

a magyarok cselekedeteit, ahogy ez a mű Anonymus must idéző címe – tömör tartalmi összefoglalóul – is sugallja: *Gesta Hungarorum*. III. Béla feltehetően a csak „P” iniciáléval (*P. dictus magister*) szignált udvari krónikása ezzel a címmel írta meg – korábbi kútfők felhasználásával és a szójhagyomány összegyűjtésével – a magyarok történetét a szkíta óhaza elhagyásától a 10. század közepéig. Tegyük hozzá, hogy Anonymus *Gestája* nem tekinthető igazi krónikának: alig találunk benne dátumokat, és az események menetét nem foglalja keretbe kronologikus sorrend. Hajdani alkotói elődjétől és forrásként is használt példaképtől eltérően Sebastyén Gyula szigorúan ragaszkodik az időbeliséghez, amelyet a *könyveknek* nevezett ciklusokra tagoltság a címekben is kifejez: a magyarság formálódását a világ őstörténetébe ágyazó első könyv (*Őshiedelmek*) tartalmazza; a magyarság ósatyját a második könyv (*Ménrót*) mutatja be; a hun rokonságot a harmadik könyv (*Attila*) bizonyítja; a honfoglalás történetébe a negyedik könyv (*Árpád*) avat be; a trianoni békét megelőző ezer esztendő históriáját pedig az ötödik könyv

(*Emes álma*) tárja elénk. A magyarok cselekedeteinek jellemző (többnyire sorsfordító) pillanatait és hőseit Jankovics Marcell – sorrendben – 7+13+10+5+15 tusrajza jeleníti meg.

Tóth Csaba festőművész az *Életünk májusi*, Pete György-émlékszámában közzétett írása (*Fénycsapdában*) felidézi az 50 tusrajz keletkezéséhez adott impulzus pillanatát is: „...Pete György (...) megkeresett, ezúttal Sebestyén Gyula *Gesta Hungarorum* című monumentális művéhez keresett grafikus könyvtervezőt. Szerette volna könyvkiadói munkásságának záróakkordjaként újra megjelentetni ezt a kötetet. Németh Zsoltot, volt tanítványomat javasoltam neki, aki végül az ő elképzelései szerint, Jankovics Marcell egy rajzának felhasználásával formát adott a könyvnek.”

A „formát adó rajz” minden bizonnyal a címlapot díszítő tusrajz, amely a történelmi Magyarországot stilizált honfoglalás-kori övvel határolja úgy, hogy akár az olvasó szívére vetett pánnya is lehetne. Jankovics Marcell – örizve nagyrajzfilmjeiben, többek közt a *János Vitéz*-ben, a *Fehérlófiában* és népmeséiben kimunkált varázslatos stílusjegyeit – az egyes korszakok hangulatának érzékelésére felhasználja a honfoglalás-kori sírokból napfényre hozott ötvös-munkák motívumait; a távol-keleti selyemrajzok ég és föld között lebegő hangulatát, amelybe olykor belemarhatnak Sebestyén Gyula sárkányai és tigrisei is; a képes krónikák halandó embereit, akik nemcsak hiszik, hanem tudják is, hogy van Isten; a középkori falfreskók királyainak és szentjeinek élettörténetét (különösen Szent László királyét, akinek több könyvet is szentelt a kultúrtörténész és író Jankovics Marcell); a 17. század csatametszeteinek lőporfüstös komorságát... És telitalálat, hogy Szulejmán szultán mellén a pitykegombok a mohácsi síkon sorba állított ágyúk kerekai, a sujtások pedig lövegcsövek és ágyútalpak! Őket rohamozzák a valóságos metszetekről másolt páncélos lovagok.

Az ötven tusrajz is egyik ihlető forrása lehetett Jankovics Marcellnek, hogy elkészítse a *Trianon*-képeskönyvet.

A folklorista, etnológus Hoppál Mihály a néprajzkutató és történész tudósi érdemeit így méltatja a *Sebestyén Gyula élete és munkássága* című írásában: „...1902-ben jelent meg (...) egyik legjelentősebb munkája, *A regősök* című, (...) a hazai néprajztudomány egyik korai csúcsteljesítménye, nem csak azért, mert széleskörű történeti (pl. Jordanes), nyelvészeti (pl. Szinyeyei: Magyar tájszótára), mitológiai (pl. Grimm, Ipolyi) és folklór (pl. Strausz, Vuk Karadžić) anyagot használt. Módszertani szempontból (...) ő az egyik első folkloristánk, aki az összehasonlító történeti módszert tudatosan használta a többféle adatanyag módszeres vizsgálatkor. Mindezeknek a történeti, nyelvi folklór tényeknek az egybevetése után szerzőnk megállapította, hogy »a szláv eredetűnek jelzett regőlő népszokás története a regős-terület történetével együtt messze visszanyúlik a magyar honfoglalást megelőző időkhöz«. (...) latin nyelvű egyházi szövegek segítségével bizonyította, hogy a kereszténység első néhány századában már tiltották, üldözték az állatalakoskodó rítusokat, melyeket éppen karácsony és újév körüli időkben tartottak és pogány eredetűnek vélték az egyházi történetírók.”

Sebestyén Gyula másik jelentős műve, az 1909-ben megjelent *A magyar rovásírás hiteles emlékei* értékelése kapcsán Hoppál Mihály kiemeli, hogy ez, a rovásírást minden vonatkozásában feltáró munka „akkor a legteljesebb áttekintés volt a hazai anyagról, a rovásírás magyarországi emlékeiről, valamint a magyar adatokkal összefüggésbe hozható kultúrtörténeti előzményekről. A legrégebb írásos emlékektől kezdve, a számrovás különféle típusain át, a betűrovásírások bemutatásáig jutott el a szerző. A kötet második (...) fejezete a tulajdonjegyekről szól, azoknak különféle típusairól, így a határjelekről, a középkori templomépítő

kőfaragók mesterjegyeiről meg az állatok billogjegyeiről. (...) Igen tanulságos az ó-török, az ujjgur és más közép-ázsiai ill. dél-szibériai rovásírásos emlékek idézése, melyeknek segítségével megállapítható a székely rovásírás távoli rokonsága.” Mindezekhez hozzátehetjük, hogy nemzetközi hálózatba kapcsolódva, elindította az értékes eredményeket hozó középiskolás néprajzi gyűjtéseket, valamint Bartókot és Kodályt is támogatta gyűjtő útjaikon.

A mű rendkívül gondosan szerkesztett újramegjelentetésének indoklása kapcsán a *kiadóként* jegyzett szerző kötetet lezáró észrevételeiben és megjegyzéseiben többek közt ez olvasható: „A *Gesta Hungarorum* (...) több szempontból is egyedi, páratlan, invenciózus műirodalmunkban. Először is azért, mert nincs még egy hasonló teljességű összefoglalása nemzeti történelmünknek, mely a kezdetektől máig kizárólag magyar nézőpontú átnézetét adná az egyetemes mondatörténelemnek. Ehhez kétségkívül kellett a vogul-osztják mitológia ismerete, feldolgozása, amely Reguly Antal mellett Munkácsi Bernát korszakos érdeme. Így tehát a Világ teremtésére, a Kalevalához hasonló, de annál teljesebb és gazdagabb mitológiára, az állatövi harcokat sikerrel megvívó Napistenre és leszármazottaira lehetett építeni a magyar nép történetét.” Valóban, a hősmondák öt könyve szinte kínálta, hogy úgy olvassam, mint annak idején a *Kalevalát*: magamnak félhangosan, átélve a történet és a verssorok lüktető hömpölygését.

Sebestyén Gyula 1920-as nyugdíjaztatása után írt és 1925-ben napvilágot látott *Gesta Hungarorum*áról méltatói is éppen csak említést tesznek. Oka lehet ennek az is, hogy 1945 után tiltólistára került. Miért? Erre talán Hoppál

Mihály kérdése a válasz: „Van-e Európának még egy másik államalkotó népe, mely ezerszentes múltjának ilyen tiszteletet parancsoló emléket tudna állítani?” A múlt eltörlésére törekvő kommunista hatalom számára ez elfogadhatatlan volt.

A *Gesta Hungarorum* versbe szedett múltmeséléséhez szinte önálló esszékként olvashatók az egyes könyvekhez és részekhez kapcsolódó magyarázatok, sajátos végjegyzetek. Évtizedek múlva a posztmodern magyar próza egyes művelői használták ezt az újszerű módszert. Ezek a „járulékos” írások is bizonyítják, hogy Sebestyén Gyula mennyire művészmestere volt a magyar nyelvnek, és mennyire otthonosan mozgott a magyar történelemben. Már az *Előhang* első bekezdése is magával ragadja az olvasót: „A Szentföld felszabadítására indított harmadik kereszties hadsereg 1189 tavaszán vonult át Magyarországon. Ezt a másfélszázézer főre menő emberáradatot a Dunán több száz nehéz gálya, a Duna két partján pedig a rogyásig megakadt társzekerek beláthatatlan sora követte. A hadsereg fővezére, Barbarossa Frigyes német császár úgy intézte a dolgát, hogy Pozsony és Mozsony felől jövet minden szárazon és vízen, lóháton és gyalog mozgó felekezet egyszerre érkezzen Esztergom alá. Itt a nyitott főkapu boltívei alatt a császárt és fényes német, angol, francia kíséretét III. Béla magyar király, francia Margit magyar királyné, a már megkoronázott Henrik angol trónörökös egykori özvegye és két szép szál fiuk, Imre és András herceg fogadta...”

A könyv 2017-ben jelent meg. Most azért vettem elő, hogy barátaim, a közelmúltban elhunyt Jankovics Marcell és Pete György emlékének adózzam.

Kovács István